

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

THE BULLETIN

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

6 (394)

NOVEMBER-DECEMBER 2021

ALMATY, NAS RK

NAS RK is pleased to announce that Bulletin of NAS RK scientific journal has been accepted for indexing in the Emerging Sources Citation Index, a new edition of Web of Science. Content in this index is under consideration by Clarivate Analytics to be accepted in the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index, and the Arts & Humanities Citation Index. The quality and depth of content Web of Science offers to researchers, authors, publishers, and institutions sets it apart from other research databases. The inclusion of Bulletin of NAS RK in the Emerging Sources Citation Index demonstrates our dedication to providing the most relevant and influential multidiscipline content to our community.

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы «ҚР ҰҒА Хабаршысы» ғылыми журналының Web of Science-тің жаңаланған нұсқасы Emerging Sources Citation Index-те индекстелуге қабылданғанын хабарлайды. Бұл индекстелу барысында Clarivate Analytics компаниясы журналды одан әрі the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index және the Arts & Humanities Citation Index-ке қабылдау мәселесін қарастыруда. Web of Science зерттеушілер, авторлар, баспашылар мен мекемелерге контент тереңдігі мен сапасын ұсынады. ҚР ҰҒА Хабаршысының Emerging Sources Citation Index-ке енуі біздің қоғамдастық үшін ең өзекті және беделді мультидисциплинарлы контентке адалдығымызды білдіреді.

НАН РК сообщает, что научный журнал «Вестник НАН РК» был принят для индексирования в Emerging Sources CitationIndex, обновленной версии Web of Science. Содержание в этом индексировании находится в стадии рассмотрения компанией Clarivate Analytics для дальнейшего принятия журнала в the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index и the Arts & Humanities Citation Index. Web of Science предлагает качество и глубину контента для исследователей, авторов, издателей и учреждений. Включение Вестника НАН РК в Emerging Sources Citation Index демонстрирует нашу приверженность к наиболее актуальному и влиятельному мультидисциплинарному контенту для нашего сообщества.

Бас редактор:

ҚОЙГЕЛДИЕВ Мәмбет Құлжабайұлы (бас редактор), тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 3

Редакция алқасы:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы (бас редактордың орынбасары), филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Патетре, Ph.D (археология), Нью-Йорк университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ) Н = 19

БАНАС Йозеф, әлеуметтану ғылымдарының докторы, Жешув технологиялық университетінің профессоры (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Украинаның еңбек сіңірген ғылым және техника қайраткері, «Киев-Могила академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Төлегенқызы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Нархоз Университеті (Алматы, Қазақстан) Н = 3

ИСМАҒҰЛОВ Оразақ Исмағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 6

ӘБЖАНОВ Ханкелді Махмұтұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хұсайынұлы, саясаттану ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Философия, саясаттану және дінтану институтының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жакен Қожахметұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

СҮЛЕЙМЕНОВ Майдан Күнтуарұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нұрсарыұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

ҚОЖАМЖАРОВА Дариякул Пернешқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауыржан Әбішұлы, тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

НУРҚАТОВА Лязгат Төлегенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ресей білім академиясының академигі (Мәскеу қ.), Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, педагогика кафедрасының меңгерушісі, К.Г. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және технологиялар факультетінің деканы (Мәскеу, Ресей) Н = 34

ДИБО Анна Владимировна, филология ғылымдарының докторы, РҒА корреспондент-мүшесі, РҒА Тіл білімі институтының Орал-алтай тілдері бөлімінің меңгерушісі (Мәскеу, Ресей) Н = 3

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген № 16895-Ж мерзімдік басылманың тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2021

Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

Главный редактор:

КОЙГЕЛЬДИЕВ Мамбет Кулжабаевич (главный редактор), доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 3

Редакционная коллегия:

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханулы (заместитель главного редактора), доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан) Н = 4

ЙОВИЦА Радуга Пэтрэ, доктор философии (Ph.D, археология), профессор Нью-Йоркского университета (Нью-Йорк, США) Н = 19

БАНАС Йозеф, доктор социологических наук, профессор Жешувского технологического университета (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Тулегеновна, доктор экономических наук, профессор, Университет Нархоз (Алматы, Казахстан) Н = 3

ИСМАГУЛОВ Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 6

АБЖАНОВ Ханкелди Махматович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хусаинович, доктор политических наук, член-корреспондент НАН РК, директор Института философии, политологии и религии (Алматы, Казахстан) Н = 1

ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожаметович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

СУЛЕЙМЕНОВ Майдан Кунтуарович, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нурсариевич, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

КОЖАМЖАРОВА Дариякуль Пернешевна, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауржан Абишевич, доктор исторических наук, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукеновна, доктор социологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омирбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

НУРКАТОВА Лязгат Толегеновна, доктор социологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, академик Российской академии образования (г. Москва), директор Центра развития педагогического образования (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики, декан факультета Социально-гуманитарных наук и технологий Московского государственного университета технологий и управления имени К.Г. Разумовского (Москва, Россия) Н = 34

ДЫБО Анна Владимировна, доктор филологических наук, член-корреспондент РАН, заведующий отделом урало-алтайских языков Института языкознания РАН (Москва, Россия) Н = 3

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы). Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2021

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

Editor in chief

KOIGELDIEV Mambet Kulzhabaevich (Editor-in-Chief), Doctor of History, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 3

Editorial board:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanuly (Deputy Editor-in-Chief), Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 4

MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SAPARBAYEV Abdizhappar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

JOVICA Radu Petre, Ph.D, History, Archeology, Professor, New York University (New York, USA) H = 19

BANAS Joseph, Doctor of Social science, Professor, Rzeszow University of Technology (Rzeszow, Poland) H = 26

LUKYANENKO Irina, doctor of economics, professor, honored worker of Science and Technology of Ukraine, head of the department of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» (Kiev, Ukraine) H = 2

MAKULOVA Aymzhan Tulegenovna, doctor of economics, professor, Narkhoz University (Almaty, Kazakhstan) H = 3

ISSMAGULOV Orazak Issmagulovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 6

ABZHANOV Khankeldi Makhmutovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 4

BIZHANOV Akhan Khusainovich, Doctor of Political Sciences, Corresponding Member of NAS RK, Director of the Institute of Philosophy, Political Science and Religion (Almaty, Kazakhstan) H = 1

TAIMAGAMBETOV Zhaken Kozhakhmetovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

SULEYMENOV Maidan Kuntuarovich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SABIKENOV Salakhiden Nursarievich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

KOZHAMZHAROVA Dariyakul Perneshevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

BAITANAEV Baurzhan Abishevich, Doctor of Historical Sciences, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

BAZARBAYEVA Zeinep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHAUKENOVA Zarema, Doctor of Sociology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

DZHOLDASBEKOVA Bayan Umirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK H = 2

NURKATOVA Lyazzat Tolegenovna, Doctor of Social Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan) H = 1

ABYLKASYMOVA Alma Yessimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, academician of the Russian Academy of Education (Moscow), Director of the Center for the Development of Pedagogical Education (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHISHOV Sergey, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities and Technologies of the Razumovsky Moscow State University of Technologies and Management (Moscow, Russia) H = 34

DYBO Anna Vladimirovna, Doctor of Philology, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Head of the Department of Ural-Altai Languages of the Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences (Moscow, Russia) H = 3

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan No. **16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

Даулетова М.Т.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан.

КОНЦЕПТ КОГНИТИВТІ ЛИНГВИСТИКА МЕН ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУДЫҢ НЕГІЗГІ БІРЛІГІ РЕТІНДЕ

Аннотация. Мақала лингвистика және лингвомәдениеттану аясында «концепт» түсінігі мағынасын ашуға арналған. Біз бұл жұмыста концептіні лингвомәдениеттану мен когнитивтік лингвистиканың негізгі бірлігі ретінде қарастырамыз және мұны лингвистикалық концептологияның (лингвоконцептологияның) пайда болуымен суреттеуге болады. Концепт лингвомәдениеттану саласындағы зерттеулерге де, когнитивті лингвистика саласындағы зерттеулерге де тән. Когнитивтік лингвистиканың зерттеу пәні когнитивтік концепт, сондай-ақ лингвомәдениеттанудың зерттеу пәні - лингвомәдени немесе мәдени концепт болып табылады.

Лингвокогнитивті тұрғыдан концепт - бұл сананың психикалық бірлігі және адамның білімі мен тәжірибесін көрсететін ақпараттық құрылым. «Концепт» түсінігі лингвомәдениетте оның негізгі бірлігі ретінде танылады және олардың құндылық компоненті тұрғысынан қарастырылады. Лингвокогнитивті концепт - бұл жеке санадан мәдениетке бағыт, ал лингвомәдени концепт – мәдениеттен жеке санаға бағыт. Жұмыста концепт тәжірибенің мазмұнын көрсететін және өріс құрылымы бар екі пәннің базалық бірлігі ретінде ұсынылған: концепт өзегі, концепт перифериясы, жақын периферия, одан әрі шеткері периферия және т. б.

Түйінді сөздер: концепт, когнитивті лингвистика, лингвомәдениеттану, концептуалды және құндылық компоненттері, әмбебап пән коды (UCP), концепцияның өзегі мен перифериясы.

Кіріспе. Адам болмысының мәнін зерттеуге антропоцентристік-антропологиялық көзқарас қазіргі филология ғылымының дамуындағы маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Қазіргі отандық және шетел тілі ғылымы антропоцентристік парадигмаға негізделген, оған сәйкес кез келген тілдік құралдарды талдауда адам факторы шешуші болады. Филология ғылымының антропоцентристік парадигмасы шеңберінде, әдетте, оның когнитология (лингвогнозеология), лингво-әлеуметтану, лингвопсихология, лингвоэтнология, лингвопалеонтология және лингвомәдениеттану сияқты перспективалы бағыттары ажыратылады.

Когнитивті лингвистика немесе когнитология – бұл тілді жалпы танымдық механизм ретінде, танымдық құрал ретінде - ақпаратты ұсынуда (кодтауда) және түрлендіруде рөл атқаратын белгілер жүйесі. Когнитивті лингвистиканың орталық міндеті ретінде олар тәуелсіз модульдердің соңғы санынан тұратын және тілдік ақпаратты әртүрлі деңгейлерде байланыстыратын ақпаратты өңдеу жүйесі ретінде қарастырылатын спикердің-тыңдаушының ішкі танымдық құрылымы мен динамикасы ретінде тілдік қабілет пен тіл білімінің сипаттамасы мен түсіндірілуін атап өтеді.

Когнитивті лингвистиканың пайда болуы лингвистикалық зерттеулерде «концепт» терминін кеңінен қолдануға әкелді. Адам концепт бойынша ойлайды, оларды біріктіреді және концептер мен олардың комбинациялары аясында терең болжамды жүзеге асырады, ойлау барысында жаңа концептерді қалыптастырады, бұл - концептердің құрылымдық білімнің жаһандық бірліктері ретінде әрекет етуі.

Материалдар мен әдістер. Лингво-когнитивтік тұрғыдан алғанда, концепт «біздің санамыздың психикалық немесе психикалық ресурстарының бірлігі және адамның білімі мен тәжірибесін көрсететін ақпараттық құрылым; адамның психикасында көрінетін есте сақтаудың, ақыл -ой лексикасының, концептуалды жүйе мен мидың (linguamentalis), әлемнің тұтас бейнесінің жедел мазмұндық бірлігі»

[1,18]. Үш өлшемді (кем дегенде) білім ретінде концептке пәндік-бейнелік, концептуалды және құндылық компоненттері кіреді.

Концепттің сипаттамасы В.В. Красныйда қызық түрде көрсетілген:

1) концептке лингвистикалық білімдер кіреді (мысалы, сөздерді топтастыру); 2) концепт - бұл архетиптерді шығаруға мүмкіндік беретін неғұрлым дерексіз деңгейдегі түсінік;

3) концепт - парадигматикалық құбылыс, яғни ол психикалық формациялар жүйесімен байланысты;

4) концепт гештальт және пропозиция түрінде сақталады [2, 42].

З. Д. Попова мен И.А. Стернин концептті "құрылымдық білімнің кванты болып табылатын жаһандық ойлау бірлігі" деп анықтай отырып, концептті түсінуге танымдық көзқарасты дамытады [3,11]. Олардың пікірінше, концепттер тікелей сенсорлық тәжірибеден, адамның объективті іс-әрекетінен, адамның басқа концепттермен психикалық операцияларынан, тілдік қарым-қатынастан және т. б. қалыптасады.

Ғалымдар тіл адам санасында концепттерді қалыптастырудың бір ғана құралы екенін дұрыс айтады. З.Д. Попова мен И.А. Стерниден кейін біз концептті құрылымдық білімнің кванты болып табылатын ғаламдық ойлау бірлігі ретінде қарастырамыз. Концепттер - адамның санасында қалыптасатын идеалды объектілер:

- оның тікелей сенсорлық тәжірибесінен-сенсорлық органдардың шындықты қабылдауы;
- адамның заттармен тікелей операцияларынан, оның пәндік іс-әрекетінен;
- адамның ақыл-ойындағы басқа ұғымдармен жасаған ақыл-ой операцияларынан-мұндай операциялар жаңа концепттердің пайда болуына әкелуі мүмкін;
- тілдік қарым-қатынастан (концепт адамға тілдік түрде, мысалы, оқу үдерісінде, білім беру үдерісінде хабарлануы, түсіндірілуі мүмкін);
- адам игерген тілдік бірліктердің мағыналарын тәуелсіз білуден (бала демократия деген не екенін сұрайды; ересек адам сөздікте оған белгісіз сөздің мағынасын қарайды және ол арқылы тиісті концептімен танысады) [4, 56].

Тіл, осылайша, адам санасында концепттерді қалыптастырудың бір ғана әдісі болып табылады. Концепттерді тиімді қалыптастыру, оның толық қалыптасуы үшін бір тіл жеткіліксіз – сенсорлық тәжірибені тарту қажет (жүз рет естігеннен гөрі бір рет көрген дұрыс), көрнекілік қажет (оқу процесінде айқын көрінетін), белгілі бір тақырыппен немесе құбылыспен пәндік белсенділік қажет. Адамның санасында қабылдаудың әртүрлі түрлерінің осы үйлесімінде ғана толық концепт қалыптасады.

Тіл, осылайша, адам санасында концепттерді қалыптастырудың бір ғана әдісі болып табылады. Концепттерді тиімді қалыптастыру, оның толық қалыптасуы үшін бір тіл жеткіліксіз – сенсорлық тәжірибені тарту қажет (жүз рет естігеннен гөрі бір рет көрген дұрыс), көрнекілік қажет (оқу процесінде айқын көрінетін), белгілі бір тақырыппен немесе құбылыспен пәндік белсенділік қажет. Адамның санасында қабылдаудың әртүрлі түрлерінің осы үйлесімінде ғана толық концепт қалыптасады.

Концепттер мінсіз және әмбебап пәндік код бірліктерімен (ҚІЖК) санада кодталады [5,39]. ҚІЖК бірліктері пәндік-бейнелі, яғни сезімдік сипатқа ие, ал пәндік кодтың әмбебаптығы оның барлығында, ана тілінде сөйлейтіндігімен байланысты, дегенмен ол әр адамда әр түрлі, өйткені ол адамның оның сезімдері арқылы өмірде алған субъективті сенсорлық тәжірибесін көрсетеді. ҚІЖК бірліктері-адамның жеке, сенсорлық тәжірибесі негізінде қалыптасатын жеке сенсорлық бейнелер. Олар әрқашан нақты.

Біз мақалада концептті лингвомәдениеттану мен когнитивтік лингвистиканың негізгі бірлігі ретінде қарастырамыз және мұны лингвистикалық концептологияның (лингвоконцептологияның) пайда болуымен суреттеуге болады, оның міндеттері, ең алдымен, оның объектісін анықтау және оны зерттеудің әдіснамалық негізін жасау болып табылады.

Антропологиялық бағдарланған лингвистиканың пайда болуымен байланысты, XX ғасырдың 90-шы жылдарының екінші жартысынан бастап тәуелсіз лингвистикалық – гуманитарлық парадигмаға қарқынды дамып келе жатқан лингвомәдениеттану өзінің зерттеу нысаны ретінде екі маңызды жүйеге ие: бір-бірімен тығыз байланысты әлеуметтік құбылыстар болып табылатын тіл мен мәдениет. Оның негізгі зерттеу мақсаты - белгілі бір этнос мүшелерінің мәдени-тілдік құзиреттілігін талдау, олардың менталитетін белгілі бір лингвомәдени ұжымның тасымалдаушысы ретінде зерттеу.

Лингвомәдениеттану - бұл "объектілерді тілде көрінетін мәдени құндылықтардың жұмыс істейтін жүйесі ретінде біртұтас теориялық сипаттамалық зерттеу, лингвистикалық салыстырмалылық теориясы негізінде әртүрлі тілдердің (халықтардың) лингвомәдени салаларын қарама-қарсы талдау" [6, 40]. Оның міндеттеріне тіл мен мәдениеттің, тілдің және халықтық менталитеттің өзара байланысын зерттеу және сипаттау кіреді, лингвомәдениет - бұл зерттеуші халықтың материалдық және рухани

ерекшелігін көре алатын объектив. Лингвомәдениеттану тілдік тұлға мен концепт ұғымдарын құрайды. Лингвомәдени объектілерді зерттеуді семантиканың, синтаксистің және прагматиканың бірлігінен тұратын және "тілдік және тілдік емес мазмұнның өзі диалектикалық түрде байланысқан бірліктер ретінде тұтас түсінік алуға мүмкіндік беретін жүйелік әдісті қолдана отырып жүргізу ұсынылады" [7, 7].

Ю.С. Степанов былай деп жазады: "концепт құрылымына оны мәдениеттің факторы ететін барлық нәрсе кіреді – бастапқы форма (этимология); мазмұнның негізгі белгілеріне дейін жинақталған тарих; заманауи қауымдастықтар; бағалау және т.б." [8,41]. Басқа зерттеушілер концепттерді қалыптастырудағы мәдени факторлардың маңыздылығын ерекше атап өтеді, яғни концептті "қандай да бір тілдік нысанда белгіленген ұжымдық санадағы көп өлшемді мәдени маңызды әлеуметтік-психологиялық білім" ретінде қарастырады [9, 6].

Лингвомәдениеттік тәсіл мәдени ұғымдарды олардың құндылық компоненті тұрғысынан зерттеу болып табылады. "Құндылықтар, жоғары бағдарлар адамдардың мінез-құлқын анықтайды және әлемнің тілдік бейнесінің маңызды бөлігін құрайды. Құндылықтар оқшауланбай, өзара байланысты және әлемнің құндылық бейнесін құрайды (әлемнің тілдік бейнесінің бөлігі) [10, 135].

"Концептті түсінуде лингвокогнитивті және лингвомәдени көзқарастар бір-бірін жоққа шығармайды: жеке адамның санасында психикалық білім ретінде тұжырымдама қоғамның концептосферасына, яғни мәдениетке, ал мәдениет бірлігі ретінде тұжырымдама жеке тұлғаның меншігіне айналатын ұжымдық тәжірибені бекіту болып табылады" [11, 9]. Басқаша айтқанда, лингвокогнитивті тұжырымдама-бұл жеке санадан мәдениетке бағыт, ал лингвомәдени тұжырымдама – мәдениеттен жеке санаға бағыт.

"Лингвомәдени көзқарас мәдени ұғымдарды олардың құндылық компоненті тұрғысынан зерттеуді нақтылауды білдіреді. Бұл мәдениет тасымалдаушылары үшін құнды болып табылатын белгілі бір объектілерге, құбылыстарға, идеяларға қатынасты салыстыруды білдіреді. Адамдардың мінез-құлқын анықтайтын құндылықтар, жоғары бағдарлар әлемнің тілдік бейнесінің маңызды бөлігін құрайды" [12, 48].

Лингвомәдени ұғымның семантикалық сипаттамасының толықтығы үшін, оның құрамындағы үш компонентті бөлу оңтайлы болып көрінетін сияқты:

- 1) оның сипаттамалық және анықтамалық құрылымын көрсететін концептуалды;
- 2) тілдік санада концептті қолдайтын танымдық метафораларды бекітетін бейнелі;
- 3) белгілі бір тілдің лексика-грамматикалық жүйесінде концепт атауын алатын мағыналы.

Концепттің семантикалық құрамына сонымен қатар ол жіберетін рухани құндылықтардың "тәжірибесі" мен "қарқындылығына" толық сәйкес келетін экспрессивті функциясымен байланысты тілдік белгінің барлық прагматикалық ақпараты кіреді. Тілдік концепт семантикасының тағы бір ықтимал құрамдас бөлігі - бұл сөздің танымдық жады: тілдік белгінің семантикалық сипаттамалары, оның бастапқы мақсаты мен ана тілдерінің рухани құндылықтар жүйесімен байланысты. Алайда, концептологиялық тұрғыдан алғанда, мұнда ең маңыздысы - табиғи тіл бірліктерінің семантикасының ерекшелігін анықтайтын және оның тұтынушылардың "әлемнің тілдік бейнесін", этимологиялық және ассоциативті сипаттамаларын көрсететін мәдени-этникалық компонент. Осылайша, концепт когнитивті семантика мен лингвомәдениеттанудың негізгі бірлігі бола отырып, лингвистикалық-мәдени ерекшелікпен белгіленген психикалық білім болып табылады. Концепттерді одан әрі зерттеу лингвистикалық зерттеулердің танымдық және мәдени (антропоцентрилік) парадигмасын қалыптастырудағы заңды қадамы болып табылады.

Концепттердің үш құрылымдық түрі туралы айтуға болады: бір деңгейлі, көп деңгейлі және сегменттік ұғымдар. Бір деңгейлі концептіде тек сенсорлық ядро, іс жүзінде бір негіз қабаты бар. Мысалы, сары, жасыл, тұзды, қасық, шыныаяқ, табақ сияқты тұрмыстық концепттер. Баланың санасында көптеген концепттер, сондай-ақ интеллектуалды дамымаған тұлғаның санасында концепттер осындай құрылымға ие. Көптеген адамдардың санасында концепттер күрделі.

Концепттер көп деңгейлі болуы мүмкін. Олар абстракция деңгейінде ерекшеленетін және негізгі қабатқа дәйекті түрде қабаттасатын бірнеше танымдық қабаттарды қамтиды. Сонымен қатар, концепттер сегменттелген болуы мүмкін, абстракция дәрежесі бойынша тең бірнеше сегменттермен қоршалған негізгі сенсорлық қабатты болады.

Концепттерде ядродан басқа, көлемді түсіндіру бөлігі, жекелеген тұжырымдамалық белгілер мен олардың комбинацияларын концепттер мазмұнынан осы мәдениетте туындайтын мәлімдемелер, сана көзқарастары түрінде түсіндіруді көрсететін әлсіз құрылымдалған болжамдар жиынтығы бар. Концепттің ядросы (өзегі) - бұл оның негізгі қабаты және олардың когнитивті белгілерін құрайтын когнитивті қабаттар мен когнитивті сегменттердің жиынтығы.

Тұжырымдаманың интерпретациялық өрісі оның шеткері бөлігін құрайды. Зерттеуге ядро да, периферия да жатады, бірақ оларды сипаттау процесінде саралау керек, өйткені олардың сана мен ойлау процестеріндегі мәртебесі мен рөлі әртүрлі [13, 8].

Нәтижелер және талқылау. Қазіргі концептологиялық зерттеулерде белгілі бір концепттің мазмұндық құрылымын сипаттау кезінде, әдетте, бірден бірнеше деректер көздері қолданылады. Көптеген еңбектерде концепттерді зерттеудің бастапқы кезеңінде лексикография деректері қолданылады. Көбінесе лексикографиялық дереккөздердің анықтамаларын талдаудың мақсаты концептядросының белгілерін анықтау болып табылады. Келесі кезеңдерде ассоциативті және дискурсивті материалдың қарастырылуы мүмкін, оның мақсаты, атап айтқанда, концепттердің перифериялық қабаттарын сипаттау болуы мүмкін. Бірақ, негізінен, білімнің жеке элементтерін көрсетуге арналмаған сөздік деректерді пайдалану концепттің құрылымын сипаттау үшін жеткіліксіз. Лексикографиялық сипаттаманың ана тілінің санасында нақты бар білім мен идеяларға қатысты шектеулілігін зерттеушілер лингвистикалық танымдық бағыт аясында ғана емес, басқа бағыттарда да бірнеше рет атап өтті.

Лексикографиялық дереккөздерді талдау арқылы анықталған концепттің ядросы концепт мазмұнының негізінен бөлінбейтін компоненттерін көрсететін концепттік мазмұнның ең аз және жалпы бөлігі болады. Егер қауымдастықтар концепт мазмұнының жеке элементтерін ғана көрсетсе, бұл бағытқа артықшылық берілуі мүмкін және осы типтегі зерттеу нәтижелері неғұрлым маңызды болып көрінуі мүмкін.

Алайда, ассоциативті материалды заманауи зерттеу мұндай көзқарасты жоққа шығарады. Сонымен, В.Е. Голдиннің пікірінше, ассоциативті материал концептуалды мазмұнның жеке ғана емес, сонымен қатар нормативтік-бейнелі компоненттерін де ашады [14,90]. Сондықтан ассоциативті мағыналар ұлттық концепттің психологиялық тұрғыдан нақты өзегін, оның негізгі қабатын құра алады. Когнитивті лингвистика шеңберіндегі концепттің өзегін талдағанда, қадамдар тізбегі келесідей болуы мүмкін.

Бізді қызықтыратын тұжырымдаманы анықтаймыз. Біз осы Тұжырымдаманың тілдегі өкілдерінің кілт сөздерін анықтаймыз. Бұл тұжырымдама көбінесе сөйлеуде көрініс табатын негізгі құралдар. Мүмкін терминдер:

- түйінді сөздер-өкілдер;
- негізгі таңбалауыштар;
- тұжырымдаманы базалық вербализациялауды жүзеге асыратын бірліктер;
- Тұжырымдаманың негізгі тілдік бейнелері. Тұжырымдаманың өзегі тұжырымдама деп аталатын

кілт сөздің (лексеманың) семантикасын жақсы көрсетеді (мысалы, Бостандық, аңсау, қарым-қатынас, жан, сенім, бақыт және т.б.). кілт лексемасының синонимдерін, симилярлары мен антонимдерін талдау тұжырымдамасының мазмұнын толықтырады.

Осы бірліктердің семантикасы егжей-тегжейлі талданады, анықталады: 1) негізгі семемалар; 2) әрбір семеманың негізгі және шеткері семантикалық компоненттері, оның ішінде эксперименттік әдістер: әр түрлі номинативті іске асырудың семемаларын - лексемаларды, синонимдерді, фразеологиялық бірліктерді анықтау арқылы жаңа тұжырымдамалық белгілер анықталады.

Біз өзімізді қызықтыратын концептті анықтаймыз. Ол үшін, әуелі, тілдегі репрезентанттардың кілт сөздерін анықтаймыз. Бұл - концептінің көбінесе сөйлеуде көрініс табатын негізгі құралдары. Мүмкін терминдер:

- түйінді сөздер- репрезентанттар;
- негізгі репрезентанттар;
- концептті базалық вербализациялауды жүзеге асыратын бірліктер;
- концептінің негізгі тілдік репрезентациясы.

Концептінің ядросы (өзегі) концепт деп аталатын кілт сөздің (лексеманың) семантикасын жақсы көрсетеді (мысалы, бостандық, аңсау, қарым-қатынас, жан, сенім, бақыт және т.б.). Түйінді сөздер лексемасының синонимдерін, симилярлары мен антонимдерін талдау концепттің мазмұнын толықтырады. Осы бірліктердің семантикасы егжей-тегжейлі талданады, анықталады: 1) негізгі семемалар; 2) әрбір семеманың негізгі және шеткері семантикалық компоненттері, оның ішінде эксперименттік әдістермен де: әр түрлі номинативті іске асырудың семемаларын - лексемаларды, синонимдерді, фразеологиялық бірліктерді анықтау арқылы жаңа концепттілік белгілер анықталады.

Қорытынды. Концепт лингвомәдениеттану саласындағы зерттеулерге де, когнитивті лингвистика саласындағы зерттеулерге де тән. Когнитивтік лингвистиканың зерттеу пәні когнитивтік концепт, сондай-ақ лингвомәдениеттанудың зерттеу пәні - лингвомәдени немесе мәдени концепт болып табылады.

Тілдегі концептіні жоққа шығаратын таңбалауыштардың үйлесімділігін талдау сонымен қатар концептінің кейбір компоненттерін анықтауға мүмкіндік береді. Үйлесімділіктен тұжырымдалған құбылысты категориялау әдістерін анықтауға болады. Анықталған категориялау әдістері (танымдық метафоралар) концептінің құрылымына кіретін белгілі бір маңызды белгілер ретінде тұжырымдалуы керек. Анықталған семалар концептуалды белгілермен, семемалар концептуалды қабаттармен беріледі, категориялау әдістері (когнитивті метафоралар) когнитивті белгілер ретінде түсіндіріледі. Содан кейін лингвистика деректері бойынша концепт құрылымы құрылады.

Концепт мазмұнының шегінде паремияларда, афоризмдерде, қанатты сөз тіркестерінде, астарлы әңгімелерде, кейде маңызды журналистік, көркем және ғылыми мәтіндерде көрінетін әртүрлі анықтамалар, түсіндірулер бар. Осы перифериядан концептінің интерпретациялық өрісі негізінен анықталады, онда сіз тікелей бақылаудан жасырылған әр түрлі семантикалық белгілерді таба аласыз. Осылайша, жоғарыда айтылғандардың бәрін қорытындылай келе, сана оқшауланбайды, бірақ қоршаған ортаның, ең алдымен ұлттық тіл мен ұлттық мәдениеттің әсерінен қалыптасатынын атап өткен жөн. Концепт екі пәннің негізгі бірлігі ретінде өріс құрылымы бар тәжірибенің мазмұнын көрсететін білім бірлігі ретінде ұсынылады (концепттің өріс құрылымы): концепттің ядросы, концепттің перифериясы, жақын периферия, одан әрі шеткері периферия және т.б.

Даулетова М.Т.

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан.

КОНЦЕПТ КАК ОСНОВНАЯ ЕДИНИЦА КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ И ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ

Аннотация. Статья посвящена значению понятия «концепт» в области лингвистики и лингвокультурологии. В данной работе мы рассматриваем концепт как основную единицу лингвокультурологии и когнитивной лингвистики, и это можно проиллюстрировать появлением лингвистической концептологии (лингвоконцептологии). Концепт характерен как для исследований в области лингвокультурологии, так и для исследований в области когнитивной лингвистики. Предметом исследования когнитивной лингвистики является когнитивный концепт, а также предмет исследования лингвокультурологии-лингвокультурологический или культурный концепт.

Лингвокогнитивно понятие - это ментальная единица сознания и информационная структура, отражающая знания и опыт человека. Понятие «концепт» признается в лингвокультуре как его основная единица и рассматривается с точки зрения их ценностной составляющей. Лингвокогнитивный концепт - это направление от индивидуального сознания к культуре, а лингвокультурный концепт - это направление от культуры к индивидуальному сознанию. В работе концепт представлен как базовая единица двух дисциплин, отражающих содержание эксперимента и имеющих полевою структуру: ядро концепта, периферия концепта, ближняя периферия, затем периферийная периферия и т. д.

Ключевые слова: концепт, когнитивная лингвистика, лингвокультурология, концептуальные и ценностные компоненты, универсальный предметный код (УПК), ядро и периферия концепта.

Dauletova M.T.

Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan.

THE CONCEPT AS THE MAIN UNIT OF COGNITIVE LINGUISTICS AND LINGUOCULTUROLOGY

Abstract. The article is intended to reveal the meaning of the concept of "concept" in the field of linguistics and linguocultural studies. In this work, we consider the concept as the main unit of cultural linguistics and cognitive linguistics.

Linguocognitively, a concept is a mental unit of consciousness and an information structure that reflects a person's knowledge and experience. The concept of "concept" is recognized in linguoculture as its basic unit and is considered in terms of their value component. Linguocognitive concept is a direction from individual consciousness to culture, and linguocultural concept is a direction from culture to individual consciousness.

In the work, the concept is presented as a basic unit of two disciplines that reflect the content of the experiment and have a field structure: the concept core, the concept periphery, the near periphery, then the peripheral periphery, and so on.

Key words: concept, cognitive linguistics, linguocultural studies, conceptual and value components, universal subject code (UCP), the core and periphery of the concept.

Information about authors:

Dauletova Makbal Tolenovna – 2nd-year master's student Abai Kazakh National Pedagogical University Almaty city, Republic of Kazakhstan, makbal.tolen@bk.ru.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Когнитивті терминдердің қысқаша сөздігі. - М.: Мәскеу мемлекеттік университеті, 1996.- 90 б.

[2] Красных В.В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Адам. Сана. Қарым -қатынас). - М.: Диалог - Мәскеу мемлекеттік университеті, 1998. -352б.

[3] Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. –Воронеж, 2000. – 306.

[4] Попова З.Д. Общее языкознание. Учебное пособие / З.Д. Попова, И.А. Стернин. 2 -ші басылым, өңд. және қосым. М. : АСТ: Восток - Запад, 2007. 408б.

[5] Жинкин Н.И. О кодовых переходах во внутренней речи // Жинкин Н.И. Тіл - Сөйлеу - Шығармашылық // Таңдамалы шығармалар. – М.: "Лабиринт" баспасы, 1998 ж.

[6] Маслова В.А. Лингвокультурология, М.: 2001. - 40б.

[7] Кубрякова Е.С. О современном понимании термина «концепт» в лингвистике и культурологии // Реальность, язык и сознание: междунар. сб. науч. тр. Тамбов, 2002.

[8] Степанов Ю.С. Константы. Орыс мәдениетінің сөздігі: зерттеу тәжірибесі. - М.: «Орыс мәдениеті тілдері» мектебі, 1997. – 41б.

[9] Воркачев С.Г. «Из истории слов»: лингвокультурный концепт// Новое в когнитивной лингвистике. Кемерово, 2006. - 3-14б.

[10] Карасик В.И. Лингвокультурные концепты: подходы к изучению // Социолингвистика вчера и сегодня. Ғылыми. тр. – М., 2004. – 135б.

[11] Карасик В.И. Культурные доминанты в языке // Тілдік тұлға: Мәдени түсініктер. Ғылыми. тр. - Волгоград: Смена, 1996. - 3-15.

[12] Карасик В.И. Лингвокультурные концепты: подходы к изучению // Социолингвистика вчера и сегодня. Ғылыми сату. тр. - М., 2004.-48б.

[13] Воркачев С.Г. «Из истории слов»: лингвокультурный концепт// Когнитивті лингвистика жаңалықтары. Кемерово, 2006. -8б.

[14] Гольдин В.Е. Ассоциативный словарь как особый источник данных о внутренней семантической сети// Жасанды интеллект сұрақтары (ҚР БҒМ ҒЗИ Хабаршысы), 2010. 2. -90б.

REFERENCES

[1] Kubryakova E.S., Dem'yankov V.Z., Pankrac YU.G., Luzina L.G. Kognitivti terminderдің қысқаша сөздігі.[Short Dictionary of cognitive terms] - М.: Мәскеу мемлекеттік университеті, 1996.- 90 p.

[2] Krasnyh V.V. Virtual'naya real'nost' ili real'naya virtual'nost'? (Adam. Sana. Қарым -қатынас).[Virtual reality or real virtuality?] - М.: Dialog - Мәскеу мемлекеттік университеті, 1998. -352 p.

[3] Popova Z.D., Sternin I.A. Ponyatie «koncept» v lingvisticheskikh issledovaniyah. [The concept of "concept" in linguistic research] –Voronezh, 2000. – 30 p.

[4] Popova Z.D. Obshchee yazykoznanie. Uchebnoe posobie / Z.D. Popova, I.A. Sternin. 2-shi basylım, өңд. және қосым. [General linguistics. Training manual] M.: АСТ: Vostok - Zapad, 2007. 408 p.

[5] Zhinkin N.I. O kodovyh perekhodah vo vnutrennej rechi [About code transitions in internal speech] // Zhinkin N.I. Til - Søjleu - Shyғarmashylyk // Таңдамалы шығармалар. – М.: "Лабиринт" баспасы, 1998 zh.

[6] Maslova V.A. Lingvokulturologiya, [Linguoculturology] M.: 2001. -40 p.

[7] Kubryakova E.S. O sovremennom ponimanii termina «koncept» v lingvistike i kul'turologi // Real'nost', yazyk i soznanie: mezhdunar. sb. nauch.[About the modern understanding of the term "concept" in linguistics and cultural studies/Reality, language and consciousness] tr. Tambov, 2002.

[8] Stepanov YU.S. Konstany. Orys мәдениетінің сөздігі: зерттеу тәжірибесі. [Dictionary of Russian Culture: Research Practice] - М.: «Орыс мәдениеті тилдері» мектебі, 1997. – 41 p.

[9] Vorkachev S.G. «Iz istorii slov»: lingvokul'turnyj koncept// Novoe v kognitivnoj lingvistike. ["From the history of words": a linguistic and cultural concept// New developments in cognitive linguistics] Kemerovo, 2006. - 3-14 p.

[10] Karasik V.I. Lingvokul'turnye koncepty: podhody k izucheniyu // Sociolingvistika vchera i segodnya. [Cultural dominants in the language] Fylymi. tr. – M., 2004. – 135 p.

[11] Karasik V.I. Kul'turnye dominanty v yazyke [Cultural dominants in the language] // Tildik tylra: Mädeni tysinikter. Fylymi. tr. - Volgograd: Smena, 1996. - 3-15 p.

[12] Karasik V.I. Lingvokul'turnye koncepty: podhody k izucheniyu [Linguistic and cultural concepts: approaches to the study]// Sociolingvistika vchera i segodnya. Fylymi satu. tr. - M., 2004.- 48 p.

[13] Vorkachev S.G. «Iz istorii slov»: lingvokul'turnyj koncept// Kognitivni lingvistika zhaңalyqtary. ["From the history of words": a linguistic and cultural concept//News of cognitive linguistics.] Kemerovo, 2006. -8 p.

[14] Gol'din V.E. Associativnyj slovar' kak osobyj istochnik dannyh o vnutrennej semanticheskoy seti// Zhasandy intellekt syraktary [Associative dictionary as a special source of data about the internal semantic network//Artificial intelligence questions] (KР BFM FZI Habarshysy), 2010. 2. -90p.

НОВЫЙ ВКЛАД В ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ НАУКУ КАЗАХСТАНА

В последние годы я консультирую молодых ученых, но в основном читаю новые научные труды ученых страны. Среди них особо выделил бы работу академика Национальной академии наук Республики Казахстан, доктора педагогических наук, профессора Абылкасымовой А.Е. «Модернизация системы образования в Республике Казахстан» на трех языках – казахском, русском и английском. Научное издание (Алматы: Мектеп, 2021. – 218с.). Данную работу она посвятила предстоящему 30-летию независимости страны. Рецензентами являются экс-министры образования и науки Казахстана – Президент Национальной академии наук РК, академик, доктор химических наук, профессор Журинов М.Ж. и ректор Казахского национального университета имени аль-Фараби, почетный академик Национальной академии наук РК, доктор филологических наук, профессор Туймебаев Ж.К., работа рекомендована Ассоциацией высших учебных заведений РК.

Вышеперечисленное придает большую весомость выполненному профессором Абылкасымовой А.Е. научному труду.

Однако прежде чем перейти к анализу работы хотел бы сказать о следующем. В учебниках советского периода развития Казахстана сказано: «Казахи вели кочевой и полукочевой образ жизни, не имели письменности и население почти поголовно было безграмотным». Это утверждение соответствует истине лишь отчасти. Дело в том, что до Октябрьской революции 1917 года казахское население пользовалось арабским алфавитом и латиницей, однако точных статистических данных по численности людей, владеющих арабской письменностью нет.

Система образования страны является ключевой для любого народа, которая стремится и движется по прогрессивному пути развития, чтобы не отстать от передовых государств мира. И нам важно было изучить этапы и направления развития Казахстана во многих сферах, и, прежде всего, в системе образования. Отрадно, что эту огромную работу смогла реализовать ученый-педагог в лице профессора Абылкасымовой А.Е. В своей работе она разделила развитие системы образования в Казахстане на различные этапы в жизнедеятельности казахского народа – средневековый, период присоединения к Российской империи (1731-1917гг.) и советский (1918-1991гг.). Автор показала, что казахи не на пустом месте строили будущее своего образования, при этом преодолели множество трудностей.

Известно, что в современном мире достойны уважения только те народы, которые помнят и чтят свою историю какой-бы она не была, хорошо знают достижения и проблемы сегодняшнего дня, и на основе этих знаний создают будущее своего государства и живущего в ней народа. Благодаря таким научным работам мы по крупицам возрождаем историю казахского народа в прошлом в различных отраслях знаний.

В настоящее время казахстанцам важно знать в каком направлении должна развиваться система образования Казахстана, эту проблему автор смогла раскрыть в первом разделе своего труда «О тенденциях развития системы образования в современном мире».

В целом, научное издание посвящено изучению и анализу состояния и развития системы общего среднего и высшего образования, в том числе педагогического образования и повышения квалификации педагогических работников, в постсоветский период становления и развития независимого Казахстана.

Государственная политика Республики Казахстан в области образования после 1991 года осуществлялась в направлении реформирования законодательной базы, изменения системы управления и финансирования в контексте поставленной Главой государства Н.Назарбаевым задачи по качественному преобразованию всей системы образования, которое является одним из основных элементов становления суверенного государства, его реальной политической и экономической независимости. В этой связи модернизация образования напрямую связывалась с проблемами развития всего общества и изменениями, происходящими в политике, идеологии, экономике и социальной сфере.

Современная система образования нашей страны была заложена в конце 90-х годов прошлого

века тремя базовыми документами: Законом «Об образовании», Государственной программой «Образование» и Государственными стандартами образования, при этом главным системообразующим принципом реформы стал переход от модели «образование для всех» к модели «образование по выбору».

Профессор Абылкасымова А.Е. всесторонне осветила ход реформирования системы общего среднего образования в Казахстане, которая в последние годы проводилась в следующих направлениях – введения 12-летнего образования; изменения содержания образования и методики обучения; обязательного изучения трех языков (казахский, русский, английский); развития электронного обучения; введения подушевого финансирования; строительства новых зданий для школ, которые стали оснащаться современным оборудованием и техникой.

Модернизация системы образования была ориентирована на обеспечение равного доступа школьников к качественному среднему образованию, независимо от их национальности и места проживания, а также удовлетворение потребности каждой личности, всего общества и государства в целом. В основу программ образования для всех уровней заложена система ценностей патриотического Акта «Мәңгілік Ел» – казахстанский патриотизм, гражданская ответственность, уважение к труду и т.п.

Большое внимание автор в своей работе уделила развитию высшего образования, при которой основной тенденцией стал отказ от государственной монополии на образование. Как следствие, на равных условиях начал развиваться негосударственный сектор образования и он получил достойное место в обществе.

Можно и дальше перечислять все достижения страны за 30-летний период нашей независимости, о которых все мы хорошо знаем. Для нас более важным является то, что автор сумела с научной точки зрения всесторонне и широко раскрыть достижения нашего государства в модернизации системы образования в соответствии с тенденциями ее развития в мире. В итоге Республика Казахстан во многом успешно вписалась в мировое образовательное пространство. Несомненно, главную направляющую и координирующую роль в этом сыграл Елбасы – первый Президент нашего государства Нурсултан Абишевич Назарбаев, о чем профессор Абылкасымова А.Е. достаточно подробно раскрыла в своем научном труде.

**Академик Национальной академии
наук Республики Казахстан, доктор
философских наук, профессор
Кшибек Досмухамед Кшибекевич**

МАЗМҰНЫ

ЭКОНОМИКА

Абиева С.Н., Медуханова Л.А. Қанабекова М.А. ҚАЗАҚСТАНДА ВАЛЮТАЛЫҚ РЕТТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	6
Айбосынова Д.А., Урузбаева Н.А. НҰР-СҰЛТАН ҚАЛАСЫНЫҢ ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСІ: ДАМУ ДИНАМИКАСЫ МЕН СИПАТТАМАСЫ.....	14
Бейсембекова С.Х., Сихимбаев М.Р., Сихимбаева Д.Р. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ.....	22
Жағыпарова А.О., Алибекова Б.А., Курманалина А., Бекбусинова Г.К., Баева Д.А. COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІ.....	29
Касенбаев Ғ.С., Қайдарова Л.Қ., Рахметуллина Ш.Ж., Керимова У.К., Рахимжанова Г.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АЗЫҚ-ТҮЛІК ӨНІМДЕРІНЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІК - АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ НЕГІЗІ.....	39
Макаров А.Н., Жакупова Б.А., Нурманов А.О., Сексенова А.Т., Жиенбаев Ұ.Б. КӘСІПОРЫНДА ҚАРЖЫЛЫҚ ЖОСПАРЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ.....	47
Мархаева Б.А., Бейсенова М.У., Жаздыкбаева Д.П. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДЕПОЗИТТЕРГЕ КЕПІЛДІК БЕРУ ҚОРЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАҒАЛАУ.....	55
Мурсалова Х.Н., Баймагамбетова Л.К., Алимбетов У.С., Турдиева З.М., Апышева А.А. ЕАЭО ШЕҢБЕРІНДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ БАҒЫТТАРЫ.....	63
Нурмухаметов Н.Н., Абдикадинова А.А., Әбенев Е.М., Петров А.М. ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДА ШАҒЫН КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ БӘСЕКЕЛЕСТІК АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫНЫҢ СТРАТЕГИЯСЫН ӘЗІРЛЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	70
Панзабекова А.Ж., Жанбозова А.Б., Дигель И.Е. УРБАНИСТИКАНЫҢ ЗАМАНАУИ ТҰЖЫРЫМДАМЛАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫНАН KEЙІН ҚАЛАЛАРДЫ ДАМЫТУДА ҚОЛДАНУ.....	78
Сатымбекова К.Б., Молдогазиева Г.М., Иманбаева З.О., Нурмаганбетова Б.К., Керімбек Ғ.Е. КОМПАНИЯНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН БАСҚАРУДЫ ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	87
Тилеубергенев Е.М., Садуакасов Ш.С., Конуспаев Р.К., Сейтахметова Н.Л. ШАҒЫН БИЗНЕС КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	94
Тулегенова Ж.У., Бекбусинова Г.К., Баймбетова А.Б., Турчкенова Р.А., Луневски С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ САЯСАТЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК САЛЫҚ АУДИТІ.....	99

Шаяхметова Л.М., Майдырова А.Б., Молдажанов М.Б. ЕРЕКШЕ ҚОРҒАЛАТЫН ТАБИҒИ АУМАҚТАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН БАҒАЛАУ.....	107
--	-----

ПЕДАГОГИКА

Бабаханов Ф.Б., Жолдасбекова С.А., Момбек Ә.Ә., Кривирадева Б.И., Әбуов Ә.Е. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ САПА МЕНЕДЖМЕНТІН ЖЕТІЛДІРУ.....	114
--	-----

Дүйсенбеков Е.Б., Питер Жак, Тұргынбаева Б.А., Әріпбаева Л.Ш., Досқара А.Т. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИҚАЛЫҚ МАМАНДЫҚТАРЫНА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН ДАМЫТУ.....	120
---	-----

Жанбеков Х.Н., Маликқызы Л., Сагимбаева А.Е., Нұғманова Л.А. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМІ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛКТИ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ.....	126
---	-----

Рамазанов Т.Б., Шормақова А.Б. ҚАЗІРГІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДИАЛОГ ҚҰРУДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	132
---	-----

Сифазы А.Қ., Бирова Я., Балтабаева Г.С., Ескиндиrowa М.Ж., Ауельбекова А.У. ҚАЗІРГІ АУДАРМА ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ІЛЕСПЕ АУДАРМАДА СИНТАКСИСТІК ТҮСІНДІРМЕНІ ҚОЛДАНУ.....	140
--	-----

ФИЛОЛОГИЯ

Даулетова М.Т. КОНЦЕПТ КОГНИТИВТИ ЛИНГВИСТИКА МЕН ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУДЫҢ НЕГІЗГІ БІРЛІГІ РЕТІНДЕ.....	146
---	-----

Қалиева А.Қ., Әмірбаева Ш.М. М.О. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ПЕЙЗАЖ ПОЭТИКАСЫ.....	153
---	-----

Нұрмұратов С.Е., Ошақбаева Ж.Б., Қоңырбаева Ж.М. ҚОҒАМНЫҢ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУЫНДАҒЫ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІҢ ОРНЫ МЕН РӨЛІ.....	160
---	-----

Сұлтанқызы Ж.С., Сейтахметова Н.Л. ТІЛДІК САНАНЫҢ МӘДЕНИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ШЫҒУ ТЕГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ КОГНИТИВИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ.....	168
---	-----

Төремұратова Қ.Ж., Бейхан З. ТІЛ – ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІН ЖАҢҒЫРТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ.....	173
---	-----

САЯСАТТАНУ

Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Сейдуманов А.С. САЯСИ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ ФАКТОРЛЫҚ ТАЛДАУДАҒЫ "СЕБЕП ШҰҢҚЫРЫ"	178
---	-----

Жаманқараев Ж.С., Симтиков Ж.К. САНКЦИЯЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САЯСАТТАҒЫ ОРНЫ: ТӘУЕКЕЛДЕРДІ АЗАЙТУ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ.....	187
---	-----

Қадыржанов Р.Қ., Ешпанова Д.Д. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫНДАҒЫ ГОМОГЕНДІЛІК ЖӘНЕ ГЕТЕРОГЕНДІЛІК.....	194
---	-----

Нысанбаева А. ҚАЗАҚСТАН МӘДЕНИ САЯСАТЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	201
Хамидов А.А. «ЧЖОУ И» КАНОНЫНЫҢ ЕКІ ИДЕЯЛЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕЖЕСІ.....	208

ТАРИХ

Әпендиев Т.Ә. 1945-1955 жж. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АУЫЛ ХАЛҚЫНЫҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ.....	215
Джалилов З.Г., Батырхан Б.Ш. БАТЫС ЕУРОПАНЫҢ ШЫҒЫС ЖЕРОРТА ТЕҢІЗІНДЕГІ САЯСАТЫ ТАРИХЫНАН.....	227
Селкебаева А., Сұлтанбеков Ш.С., Әстемес Г., Ыбырай С.Б., Ергешов Е.Т. «ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ» ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ӘДІС.....	237
Шашаев Ә.Қ., Мрзабаева Р.Ж., Сүлеймен С. XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ НЕГІЗДЕ ҚҰРЫЛҒАН ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІ.....	245

ҚҰҚЫҚТАНУ

Аюпова З.К., Кусайнов Д.У., Рахметулина Б.С., Алимбетова Ж.А., Сапаров Б.Ж. ТЕРРОРИЗМ МЕН ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМГЕ ҚАРСЫ КҮРЕСТІҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ Н ЕГІЗДЕРІ.....	250
Балтабаев Е., Гирдвойн П., Сомжүрек Б.Ж., Усерова А.Н., Апахаев Н.Ж. СПОРТШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ: ҚАЗАҚСТАН МЕН ПОЛЬША МЫСАЛЫНДА.....	256
Қуатова А.Ә., Көшербаев Ж.Ә., Бопабаев Е.Ч., Мороз С.П., Адырбеков Д.Т. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ЖЕР АЙНАЛЫМЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕСІ: ҚАЗАҚСТАН ЖАҒДАЙЫ.....	266

ҚР ҰҒА АКАДЕМИКТЕРІНІҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ

КІШІБЕКОВ Д.К. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНА ҚОСЫЛҒАН ЖАҢА ҮЛЕС!.....	274
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА

Абиева С.Н., Медуханова Л.А. Канабекова М.А. ОСОБЕННОСТИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	6
Айбосынова Д.А., Урузбаева Н.А. МАЛЫЙ И СРЕДНИЙ БИЗНЕС Г. НУР-СУЛТАН: ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ И ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ.....	14
Бейсембекова С.Х., Сихимбаев М.Р., Сихимбаева Д.Р. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	22
Жагыпарова А.О., Алибекова Б.А., Курманалина А., Бекбусинова Г.К., Баева Д.А. ПАНДЕМИЯ COVID-19 И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА МИРОВУЮ ЭКОНОМИКУ.....	29
Касенбаев Г.С., Кайдарова Л.К., Рахметуллина Ш.Ж., Керимова У.К., Рахимжанова Г.М. ДОСТУПНОСТЬ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ – ОСНОВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ.....	39
Макаров А.Н., Жакупова Б.А., Нурманов А.О., Сексенова А.Т., Жиенбаев Ү.Б. ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ.....	47
Мархаева Б.А., Бейсенова М.У., Жаздыкбаева Д.П. ОЦЕНКА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ КАЗАХСТАНСКОГО ФОНДА ГАРАНТИРОВАНИЯ ДЕПОЗИТОВ.....	55
Мурсалова Х.Н., Баймагамбетова Л.К., Алимбетов У.С., Турдиева З.М., Апышева А.А. НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ КАЗАХСТАНА В РАМКАХ ЕАЭС.....	63
Нурмухаметов Н.Н., Абдикадилова А.А., Эбенев Е.М., Петров А.М. ОСОБЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ СТРАТЕГИИ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ.....	70
Панзабекова А.Ж., Жанбозова А.Б., Дигель И.Е. СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПЦИИ УРБАНИСТИКИ И ИХ ПРИМЕНЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ГОРОДОВ ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 ¹	78
Сатымбекова К.Б., Молдогазиева Г.М., Иманбаева З.О., Нурмаганбетова Б.К., Керимбек Г.Е. ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТЬЮ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ КОМПАНИИ.....	87
Тилеубергенов Е.М., Садуакасов Ш.С., Конуспаев Р.К., Сейтахметова Н.Л. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА.....	94
Тулегенова Ж.У., Бекбусинова Г.К., Баймбетова А.Б., Турчекенова Р.А., Луневски С. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ НАЛОГОВЫЙ АУДИТ В НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	99

Шаяхметова Л.М., Майдырова А.Б., Молдажанев М.Б. ОЦЕНКА ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА КАЗАХСТАНА НА ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ.....	107
---	-----

ПЕДАГОГИКА

Бабаханов Ф.Б., Жолдасбекова С.А., Момбек А.А., Кривирадева Б.И., Абуов А.Е. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ.....	114
--	-----

Дуйсенбеков Е.Б., Питер Жак, Тургунбаева Б.А., Арипбаева Л.Ш., Доскара А.Т. РАЗВИТИЕ ИНТЕРЕСА ШКОЛЬНИКОВ К ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ПРОФЕССИЯМ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ.....	120
--	-----

Жанбеков Х.Н., Маликқызы Л., Сагимбаева А.Е., Нұғманова Л.А. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ОБРАЗОВАННОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КАК ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ.....	126
---	-----

Рамазанов Т.Б., Шормакова А.Б. ОСОБЕННОСТИ ПОСТРОЕНИЯ ДИАЛОГА СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛЬНИКОВ.....	132
---	-----

Сигазы А.Қ., Бирова Я., Султанбеков Ш.С., Ескиндинова М.Ж., Ауельбекова А.У. СИНТАКСИЧЕСКОЕ РАЗВЕРТЫВАНИЕ В СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ В СОВРЕМЕННОЙ ТЕОРИИ ПЕРЕВОДА.....	140
---	-----

ФИЛОЛОГИЯ

Даулетова М.Т. КОНЦЕПТ КАК ОСНОВНАЯ ЕДИНИЦА КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ И ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ.....	146
---	-----

Калиева А.К., Амирбаева Ш.М. ПОЭТИКА НАЦИОНАЛЬНОГО ПЕЙЗАЖА В РАССКАЗАХ М.О. АУЭЗОВА.....	153
--	-----

Нурмуратов С.Е., Ошакбаева Ж. Б., Коньырбаева К. М. МЕСТО И РОЛЬ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОВ В ДУХОВНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА.....	160
--	-----

Сұлтанқызы Ж.С., Сейтахметова Н.Л. КУЛЬТУРФИЛОСОФСКИЕ ИСТОКИ ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ И ЕГО РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ КОГНИТИВИСТИКИ.....	168
--	-----

Туремуратова К.Ж., Бейхан З. ЯЗЫК КАК ФАКТОР ВОЗРОЖДЕНИЯ КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	173
--	-----

ПОЛИТОЛОГИЯ

Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Сейдуманов А.С. «ВОРОНКА ПРИЧИННОСТИ» В ФАКТОРНОМ АНАЛИЗЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ РИСКОВ.....	178
--	-----

Жаманкараев Ж.С., Симтиков Ж.К. САНКЦИИ И ИХ МЕСТО В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИКЕ: МЕТОДЫ И СПОСОБЫ МИНИМИЗАЦИИ РИСКОВ.....	187
--	-----

Кадыржанов Р.К., Ешпанова Д.Д.,
ГОМОГЕННОСТЬ И ГЕТЕРОГЕННОСТЬ В НАЦИОНАЛЬНОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ
КАЗАХСТАНА.....194

Нысанбаева А.
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРНОЙ ПОЛИТИКИ КАЗАХСТАНА.....201

Хамидов А.А.
ДВА МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ПОЛОЖЕНИЯ КАНОНА «ЧЖОУ И».....208

ИСТОРИЯ

Апендиев Т.А.
ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ В СЕЛАХ КАЗАХСТАНА 1945-1955 гг. 215

Джалилов З.Г., Батырхан Б.Ш.
К ИСТОРИИ ПОЛИТИКИ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ В ВОСТОЧНОМ СРЕДИЗЕМНОМОРЬЕ.....227

Селкебаева А.Т., Султанбеков Ш.С., Астемес Г., Ыбырай С.Б., Ергешов Е.Т.
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ
«ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА».....237

Шашаев Ә.Қ., Мрзабаева Р.Ж, Сүлеймен С.
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ, СОЗДАННЫХ НА ОБЩЕСТВЕННЫХ
НАЧАЛАХ В 20-30-Е ГОДЫ XX В. 245

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Аюпова З.К., Кусайнов Д.У., Рахметулина Б.С., Алимбетова Ж.А., Сапаров Б.Ж.
ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ОСНОВЫ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ И РЕЛИГИОЗНЫМ
ЭКСТРЕМИЗМОМ.....250

Балтабаев Е., Гирдвойн П., Сомжурек Б.Ж., Усерова А.Н., Апахаяев Н.Ж.
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО В ЗАЩИТЕ ПРАВ СПОРТСМЕНОВ: НА ПРИМЕРЕ
КАЗАХСТАНА И ПОЛЬШИ.....256

Куатова А.А., Кошербаев Ж.А., Бопабаев Е.Ч., Мороз С.П., Адырбеков Д.Т.
ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБОРОТА ЗЕМЕЛЬ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:
НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСТАНА.....266

ДОСТИЖЕНИЯ АКАДЕМИКОВ НАН РК

КШИБЕКОВ Д.К.
НОВЫЙ ВКЛАД В ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ НАУКУ КАЗАХСТАНА.....274

CONTENTS

ECONOMICS

Abieva S.N., Medukhanova L.A., Kanabekova M.A. FEATURES OF CURRENCY REGULATION IN KAZAKHSTAN.....	6
Aibossynova D.A., Uruzbayeva N.A. SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN NUR-SULTAN CITY: DEVELOPMENT DYNAMICS AND CHARACTERISTIC FEATURES.....	14
Beisembekova S.Kh., Sikhimbayev M.R., Sikhimbayeva D.R. PUBLIC ADMINISTRATION OF SUBSOIL USE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	22
Zhagyparova A.O., Alibekova B., Kurmanalina A., Bekbusinova G.K., Bayeva D.A. THE COVID-19 PANDEMIC AND ITS IMPACT ON THE GLOBAL ECONOMY.....	29
Kassenbayev G.S., Kaidarova L.K., Rakhmetullina SH.ZH., Kerimova U.K., Rakhimzhanova G.M. FOOD AVAILABILITY AS THE BASIS OF FOOD SECURITY IN KAZAKHSTAN.....	39
Makarov A., Zhakupova B., Nurmanov A., Seksenova A., Zhienbayev U. THE MAIN PROBLEMS OF ORGANIZING FINANCIAL PLANNING AT THE ENTERPRISE AND WAYS TO SOLVE IT.....	47
Markhayeva B.A., Beisenova M.U., Zhazdykbayeva D.P. FINANCIAL SUSTAINABILITY ASSESSMENT OF THE KAZAKHSTAN DEPOSIT INSURANCE FUND.....	55
Mursalova Kh.N., Baimagambetova L.K., Alimbetov U.S., Turdieva Z.M., Apysheva A.A. DIRECTIONS FOR IMPROVING EFFICIENCY OF ECONOMIC INTEGRATION OF KAZAKHSTAN WITHIN THE EAEU.....	63
Nurmuhametov N.N., Abdikadirova A.A., Abenov E.M., Petrov A.M. STRATEGY DEVELOPMENT FEATURES OF SMALL ENTERPRISES.....	70
Panzabekova A.Zh., Zhanbozova A.B., Digel I.E. MODERN URBAN CONCEPTS AND THEIR APPLICATION FOR CITY DEVELOPMENT AFTER COVID-19 PANDEMIC.....	78
Satymbekova K., Moldogaziyeva G., Imanbayeva Zh., Nurmaganbetova B., Kerimbek G. WAYS TO OPTIMIZE THE MANAGEMENT OF THE STABILITY OF THE COMPANY'S FINANCIAL POSITION.....	87
Tileubergenov E.M., Saduakasov Sh.S., Konuspayev R.K., Seitakhmetova N.L. FEATURES OF FORMING THE FINANCIAL STRATEGY OF SMALL BUSINESSES.....	94
Tulegenova Zh.U., Bekbusinova G.K., Baymbetova A.B., Turchekenova R., Lunevski S. STATE TAX AUDIT IN THE TAX POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	99
Shayakhmetova L.M., Maydirova A.B., Moldazhanov M.B. ASSESSMENT OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF THE TOURISM INDUSTRY OF KAZAKHSTAN IN SPECIALLY PROTECTED NATURAL AREAS.....	107

PEDAGOGY

Babakhanov F.B., Zholdasbekova S.A., Mombek A.A., Kriviradeva B.I., Abuov A.E. IMPROVING QUALITY MANAGEMENT IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION.....	114
Duisenbekov E.B., Peter Ziak, Turgunbayeva B., Aripbaeva L.Sh., Doskara A. DEVELOPMENT OF SCHOOL CHILDREN INTEREST IN TEACHING PROFESSIONS IN MODERN EDUCATIOAL SYSTEM.....	120
Zhanbekov H.N., Malikkyzy L., Sagimbaiyeva A.E., Nugmanova L.A. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.....	126
Ramazanov T.B., Shormakova A.B. FEATURES OF BUILDING A DIALOGUE OF MODERN SCHOOLCHILDREN.....	132
Sigazy A.K., Birova J., Sultanbekov Sh., Yeskindirova M.Zh., Auyelbekova A. SYNTACTIC EXPLICATION IN SYNCHRONIC TRANSLATION IN MODERN THEORY OF TRANSLATION.....	140

PHILOLOGY

Dauletova M.T. THE CONCEPT AS THE MAIN UNIT OF COGNITIVE LINGUISTICS AND LINGUOCULTUROLOGY.....	146
Kalieva A.K., Amirbayeva Sh.M. THE POETICS OF THE NATIONAL LANDSCAPE IN THE STORIES OF M.O. AUEZOV.....	153
Nurmuratov S.E., Oshakbaeva Zh.B., Konyrbaeva K.M. THE PLACE AND ROLE OF PROVERBS IN THE SPIRITUAL REVIVAL OF SOCIETY.....	160
Sultankyzy Zh.S., Seitakhmetova N.L. CULTURAL AND PHILOSOPHICAL ORIGINS OF LANGUAGE CONSCIOUSNESS AND ITS ROLE IN THE FORMATION OF COGNITIVE SCIENCE.....	168
Turemuratova K.Zh., Beyhan Z. LANGUAGE AS THE FACTOR OF THE REVIVAL OF KAZAKH CULTURE.....	173

POLITICAL SCIENCE

Dunaev V., Kurganskaya V., Seidumanov A. THE "FUNNEL OF CAUSALITY" IN FACTOR ANALYSIS OF POLITICAL RISKS.....	178
Zamankaraev Zh.S., Simtikov Zh.K. SANCTIONS AND THEIR PLACE IN INTERNATIONAL POLITICS: METHODS AND APPROACHES TO REDUCING RISKS.....	187
Kadyrzhanov R.K., Yeshpanova D.D. HOMOGENEITY AND HETEROGENEITY IN THE NATION-BUILDING OF KAZAKHSTAN.....	194
Nyssanbayeva A. ACTUAL PROBLEMS OF CULTURAL POLICY OF KAZAKHSTAN.....	201

Khamidov A.A. TWO IDEOLOGICAL AND METHODOLOGICAL PROVISIONS OF THE CANON «ZHOU YI».....	208
---	-----

HISTORY

Apendiyev T.A. DEMOGRAPHIC SITUATION OF THE POPULATION IN THE VILLAGES OF KAZAKHSTAN 1945-1955.....	215
--	-----

Dzhalilov Z., Batyrkhan B. TO THE HISTORY OF POLITICS OF WESTERN EUROPE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN.....	227
--	-----

Selkebayeva A., Sultanbekov Sh.S., Astemes G., Ybyray S.B., Ergeshov E.T. CONCEPTUAL APPROACH IN TEACHING METHODS OF THE DISCIPLINE "HISTORY OF KAZAKHSTAN".....	237
---	-----

Shashaev A.K., Mrzabayeva R.Zh., Suleimen S. ACTIVITIES OF PUBLIC ORGANIZATIONS ESTABLISHED ON A PUBLIC BASIS IN THE 20-30S OF THE XX CENTURY.....	245
---	-----

LAW

Ayupova Z.K., Kussainov D.U., Rakhmetullina B.S., Alimbetova Zh.A., Saparov B.Zh. LEGISLATIVE BASIS FOR COMBATING TERRORISM AND RELIGIOUS EXTREMISM.....	250
--	-----

Baltabayev E., Piotr Girdwoyn., Somzhurek B.Zh., Usserova A., Apakhayev N.Zh. INTERNATIONAL LAW IN PROTECTION OF THE RIGHTS OF SPORTSMEN: A CASE STUDY KAZAKHSTAN AND POLAND.....	256
--	-----

Kuatova A.A., Kosherbayev Zh.A., Bopabaev E.Zh., Moroz S.P., Adyrbekov D.T. THE PROBLEM OF LEGAL REGULATION OF LAND TURNOVER IN CENTRAL ASIA: THE CASE OF KAZAKHSTAN.....	266
--	-----

ACHIEVEMENTS OF ACADEMICIANS OF NAS RK

Kishibekov D. K. A NEW CONTRIBUTION TO THE PEDAGOGICAL SCIENCE OF KAZAKHSTAN.....	274
---	-----

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Редакторы: *М.С. Ахметова, А. Ботанқызы, Д.С. Аленов, Р.Ж. Мрзабаева*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадырановой*

Подписано в печать 10.12.2021.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

17,5 п.л. Тираж 300. Заказ 6.

